

Egyiptomban a kapitulációk eltörlését (csak a vegyes bíróságok maradnak még pár évig) Cornwall tábornok vezetésével a hadsereg képzése követi, mely 8 év alatt 50.000 emberre emelkedik. A véderőgyűjtéshez 15 ezer fonttal a Szuez-csatorna Társaság is hozzájárult. De az angol hatalom megingását nem ez jelképezi, hanem a Kairó körül keletkezett ipari öv (1933 óta 17 nagy gyárat alapítottak). Az északafrikai mohamedán-ság ébredése a francia területeken is megindult. Német kezét sejtene a constantine-i és Bab-el-Sonika-i zavargások mögött és Gasnier-Duparc tengerészeti-miniszter épp a legjobb időben rakta le Mers-el-Kebir új hadikikötőjének alapkövét: aznap oszlatták fel az „Északafrika Csillaga“ nevű nacionalista szervezetet...

Abessziniában Ras Deszta még mindig ellenáll és a Graziani elleni merénylet is a „pacifikálás“ nehézségeire utal. (D. F.)

S Z E M L E

A TÁRSADALOMRAJZTÓL A TÁRSADALMI VALLOMÁSIG

Érdekes szociográfiai kísérletet közvetített nemrég a pozsonyi magyar rádió. Egyetemi hallgatók állottak a mikrofon előtt, többnyire vidékről származó, palócos kiejtésű magyar fiatalok, és vallomást tettek anyagi körülményeikről. Elmondották pontosan, hogyan laknak, mit fizetnek kosztért és mit esznek reggel, délben, este, ha ugyan étkeznek háromszor napjában. Beszámoltak arról, mennyi pénzt kapnak hazulról, mennyi az állami segély és hogyan tudják beosztani, esetleg óraadással kipótolni ezeket az összegeket. A nyilvános anketót a pozsonyi *Magyar Akadémikusok Köre* rendezte s egy fiatal szociográfus irányította, aki mintegy védekezésül, nehogy a felszólalók nagyon is anyagi természetű vallomása az igazmondásban nem érdekeltek oldaláról támadásban részesüljön, jónak látta eleve kijelenteni, hogy nem áll a materializmus elvi alapján.

A szociográfus különböző származási kategóriák szerint szólitotta a mikrofon elé a diákokat. Hallottuk a zsellér, a kisgazda, a tanító, a hadiözeveg, a mesterember, a tisztviselő fiát. Bemondták még azt is, kinek-kinek hány ellátatlan testvére van s mennyi a szülők évi jövedelme. Sajnálatlaltal állapította meg a rendező, hogy a földbirtokosok és bankigazgatók fiai közül egy sem volt hajlandó a szociográfiai felmérés teljessége kedvéért életmódjáról a nyilvánosság előtt számot adni. Erről a kategóriáról csak a többi diák egy-egy elejtett szavából tudtunk meg egyet-mást. Olyasmit például, hogy a magyar diákmozgalmakban tevőlegesen nem vesznek részt s olyan társaságokba járnak, ahonnét „kinézik“ a demokratikus érzelmű szegényebb diákokat.

A tehetősebbek távolmaradása folytán kétségkívül hiányos maradt a szociográfiai rádióvallomás, de így is feltűnt. Nemcsak a kisebbségi diáksorsot tárta fel nyers valóságában, de a komor háttérbe is bevilágított s fényt vetett a magyar társadalom leromlására és mulasztásaira. Kár, hogy az anket nyomtatásban is meg nem jelent. Ujabbán divatosná vált szociográfiai irodalmunkból azzal a módszerbeli fogásával tűnnék ki, hogy magát a megvizsgáljandó, lemérendő és rubrikázandó szociográfiai nyersanyagot szólaltatja meg. Forró közvetlenségével, darabos őszinte-

ségében az embert.

Maga a szociográfia is csak lassan és nehezen, az új értelmiségi nemzedék fokozatos térhódításával és szívós harcain át jutott a magyar szellemi érdeklődés középpontjába. A szociográfia helyi és személyi megnyilvánulásaiban mutatja meg a társadalmat és így módot ad arra, hogy egy előítéletekkel szembekerült új nemzedék az egyszerű tények tudomásulvételéből induljon ki a társadalom szélesebb összefüggéseinek és viszonyainak magyarázatához. Az egyszerű tények közlése egyenes magyar beszéd. És a szociográfus csak következetes önmagához, ha ezt az egyenes magyar beszédet közvetlenül azokkal mondatja el, akiről pontos társadalmi képet kíván rajzolni. Ez azonban már több is, mint a szoros értelemben vett szociográfia.

A szociográfia a világháború és a forradalom után felcseperedett intellektuális fiatalok munkaeszköze. Ennek a segítségével igyekeznek négy országban is felmérni az új valóságot, melybe belenőttek, anélkül, hogy arról nekik az előttük jártak tudományos magyarázatot és művészi képet adhattak volna. Bár az új generáció nemzeti és szociális eszmélkedésében egy mindenképpen korszerű magyar realizmus tör magának utat, nem értünk még el odáig, hogy a fiatal szociográfusok tapogatózásaiból átfogó szemléltetés és kulturpolitika fejlődött volna ki. Egyelőre még szóhasználatunk is idegen, pedig, ha geográfia földrajz, a szociográfia is lehet társadalomrajz. Ez a jóformán még meg sem honosult magyar társadalomrajz mélyült el a pozsonyi diákankéton magyarok társadalmi vallomásátá.

Véletlen példa volt. Talán át sem gondolt módszertani ujtás. Megmutatta mégis, hogy az új magyar realizmus hová fejlődhetnek. Gondoljuk csak el, hogy a szociográfus ezzel a módszerrel legközelebb a pozsonyi gumigyárat, a Mátyusföld valamelyik majorját vagy egy csallóközi falu lakosságát szólaltatja meg! A rádióból nem csupán száraz adatokat és felsorolásokat hallanánk lakásviszonyokról, táplálkozásról, keresetről és munkáról, hanem a megkérdezett emberek hangját is, hűsleges vallomásukat önmagukról, véleményüket az okokról és feladatokról! Megtörténhetik ugyan, hogy a gyáriparos, részvényes és földbirtokos apák sem hajlandók a mikrofón elé állani, ami a szociográfiai teljesség szempontjából bizonyára veszteség, viszont a csomagoló lányok, munkások, tisztviselők és mérnökök vallomásaiból is hozzávetőleges rajzot kapnánk a gyár társadalmáról, a kapások, szellérek és kiscsapatok beszámolóit is eléggé bevilágítanak a falu és major életébe.

Ez a legtökéletesebb szociográfia. Olyan tökéletes rajz a társadalomról, hogy az már maga a felemelt, felmutatott, megszólaltatott élet. Nem képes értelemben! A szociográfus itt csak keretet ad, hogy valóban maga az élet álljon elé és beszéljen. A társadalomrajz itt már oly hű, hogy szinte feleslegessé teszi önmagát. Értsünk szót! A valóság leírása, mérés-kélése, taglalása helyett itt van előttünk maga a valóság.

A fiatalság szociográfiai érdeklődése az egyszerű néptanulmányokon túl kitermelte magát és divattá tette azt az új magyar irodalmat is, amely közvetlen helyszíni élmények alapján a magyar milliók életéről, a földműves és munkás egyszerű sorsáról, a kisember állapotáról szól. *A tardi helyzet*, a *Puszták népe* és *Az Alföld parasztsága* megjelenésével átütő győzelmet aratott ez az új irány. Ma már értekezés tárgya a „magyar szociográfia irodalom“, éppen a *Korunk* hasábjain igazolta ezt *Veres Péter*, az Alföld Parasztsága szerzője. Maga a szociográfiai módszer is tudományos vizsgálódás problémája lett. A Tardi Helyzet fiatal írója, *Szabó Zoltán* vetette fel a szociográfia szociológiájának kérdését a *Hitel* egyik újabb számában, ahol különben az új magyar rendiség gyanus elmélet-

gyártásai helyett végre az új magyar realizmus póri valóság szemléletével is találkoztunk. *Jócsik Lajos* azóta írt is tanulmányt a szociográfia szociológiájáról a *Korunkban*.

Mindebből láthatjuk, hogy a társadalomrajz szellemi életünkben egyre növekvőbb szerepet játszik és korántsem töltötte még be lehetőségeinek teljes méreteit. A tudományos vizsgálódásnak és az irodalombírálatnak azonban fel kellene figyelnie azokra a példákra is, amelyekben a kibontakozó társadalomrajzunk már túl is haladja magát és az utána következő szellemtörténeti szakasz jeleit árulja el. Eszre kell vennünk a törvényt: a magyar nép tudományos és irodalmi felmutatása következetesen a magyar dolgozók demokratikus megszólaltatásához vezet.

Szép példát találunk erre az irodalomban is. *Móricz Zsigmond* egyik legutolsó regényére gondolok, amely az író egy különös találkozásának köszönheti létrejöttét. Már meg is jelent néhány szociográfiai riportkönyv és falutanulmányi beszámoló a nagyalföldi és dunántúli magyar népről, de aligha tudott ezekről Joó György tiszaháti földműves, amikor 1932-ben felment Budapestre munka után. Munkát nem talált, beállított hát földijéhez, Móricz Zsigmondhoz. Nem sokat kertelt, éppen csak cigarettára gyújtott és kivallotta, mi járhatban van.

— Megmondom, mér gyüttem. Azér gyüttem Zsiga bátyámhoz, hogy elmondanám az életemet, tessék írni belőle egy szép regényt.

Móricz Zsigmond még szabódott, tán más regénytervezete volt éppen az íróasztalfiókban, vendége azonban nem tágitott. Beszélt az életéről, nyugodtan, okosan, minden cifrázás nélkül. Az író felfigyelt. Később azt vallotta erről a találkozásról: „Hirtelen elmúltak a fantázia játékból a terméketlen és legtöbbször meddő ábrándozásból született írások. Itt megjelent előttem egy darab élet. Vágy támadt bennem, hogy megismerjem, megértsem és lerögzítsem.“ Fel is csapott szívesen Joó György íródeákjának, csupán egy kikötése volt.

— Figyelmeztetlek — szölt földijéhez — hogy csak igazat mondj, mert én csak az igazságra vagyok kíváncsi.

Joó György tiszta lelkiismerettel válaszolta:

— Én mást nem is tudok mondani, csak az igazat. Az én orcám még nem pirosodott meg. Engem még nem kapott rajta senki hazugságon, mert én azt tartom, aki megmondja az igazat, akár jó, akár rossz, akár szép, akár csunya, az nyugodtan alhat és én aludni szeretek écaka.

Ettől a naptól kezdve harminc beszélgetésben mondotta el Joó György hányt-vetett ifjúságának történetét, egészen addig, hogy „augusztusba kitért a háború... Vége vót a boldog életnek.“ Tán ott ült ő is azon a széken, amelyről Eötvös-kollégista koromban néztem Móricz Zsigmond íróasztalát és Iványi-Grünwald Béla magyar vásári jelenetét a falon. Kint járt bizonyára a leányfalusi nyaralóban is, Móricz Zsigmond őt is megkínálta beszélgetés közben almával és távozáskor felíratta vele nevét a kis vasajtóra. Ebből a harminc közvetlen beszélgetésből született meg az egyenes magyar beszéd nagy műalkotása, a *Boldog ember*.

Móricz Zsigmond többet tett, mintha csak leírta volna a magyar parasztot. Ő meg is szólaltatta a kapásmagyart. Ugy írta meg az igazat, ahogyan azt maga Joó György mondotta tollba. *Kriza János*, *Erdélyi János* megkezdte a magyar nép dalainak összegyűjtését, *Bartók Béla*, *Kodály Zoltán* lekottázta a dallamokat is. Móricz Zsigmond feljegyezte a magyar paraszt teljes önéletrajzát! A Boldog emberre máig sem figyeltek fel eléggé. A legtöbbben mezei témát, mezei üdülést láttak csak az új Móricz-kötetben, Joó György szerepeltetése legfeljebb ügves írói fogásnak tetszett. A régi nagy Móricz-regények lélektani feszültségeihez képest va-

lóban túl egyszerű, túl darabos a tiszaháti földműves beszéde. A közönség és a kritika Móricz Zsigmondot látta, Joó Györgyöt nem. A kifinomult irodalmiság nem ismerte fel az írói munkában a parasztvallomás jelentőségét.

A szociográfiai irodalomra volt előbb szükség, hogy megnevelje az olvasót és a műkritikát. Fiatal szociográfusoknak kellett jönniök, hogy társadalmi érdeklődésre szoktassák a közönséget, módszerükkel óvatosan kivezessék az előítéletek és álmok világából, és a tények megfigyelésére oktassák. Az a közönség, amely Joó György önéletrajzát csak irodalmi problémának érezte, a fiatal társadalomkutatók falutanulmányjaiban és vándorlási riportjaiban tankönyvet kapott a valóság érzékelésére. A fiatalosság a társadalomrajz módszereivel teremtett új magyar realizmust és ez benyomult a közönség tudatába is. *Illyés Gyula* nagy sikert aratott szociográfiai munkája, a *Puszták Népe*, átalakította az irodalmi ízlést: hovatovább a valóság problémája lesz irodalmi követelmény.

A magyar társadalomrajz most készül legnagyobb alkotásaira. Most kezd átfogó szemléletet adni és reális kulturpolitikát teremteni a szociográfus irónemzedék. *Féja Géza* mondta el mikor Romániában járt az ősszel, hogy néhány írotársával Magyarország teljes társadalomrajzának megírására készül. Ki is osztották már egymás közt a területeket Bodrogköztől Ormánságig és Szigetköztől Hortobágyig. Nos, Móricz Zsigmond *Boldog Embere* megelőzte a magyar szociográfiának ezt a kiteljesedését s egyben jelet is ad egy későbbi időszak szellemiségéről.

— (Balogh Edgár)

JULIEN BENDA: LA JEUNESSE D'UN CLERC. (N. R. F. Paris 1936)

Napjaink egyik jellemző vonása, hogy a gondolkodók gondolkodásuk történetének leírásával foglalkoznak. Ezek a vallomások valamennyinél szinte maguktól adódnak, ha a tett vagy a szenvedély embere tiszta képet akar adni magáról utódainak. Egy-egy olyan különleges élet, mint Napoleon, J. J. Rousseau vagy Chateaubriand élete természetesen teremtette meg a *Mémoire de Sainte Héleine*-t, a *Confession*-t vagy a *Mémoire d'outre tombe*-t. Kevésbé vonatkozik már ez a gondolkodóra, akinek minden bizonyosága — a gondolatai. Ezeknek a gondolatoknak az utja, kiforrásuk nehézsége és fordulatai valójában nem kellene, hogy érdekeljék az olvasót, ha nem oly korban élénk, amelyben az emberek többsége nem tud megelégedni a gondolatok szigorú rendszerével. Ma ilyen a polgári kultúra, de nem ilyen volt eleinte. Spinozától és Kanttól idegen volt az a vágy, hogy személyiükkel is érdeklődést keltsenek: megelégedtek az Etika és a három Kritika megírásával.

Julien Benda is engedett a kor csábításának s kiadta gondolatai alakulásának történetét, azzal a szándékkal, hogy „alapos megfigyeléseket nyújtson egy ember tipusról“. Meglehetősen gyengeség ez részéről, mert épp eléggé megelégedhet az *Írástudók árulása* és a *Fin de L'Eternel* kiadásával, melyek „küldetésének“ lényegét, ahogy az irodalmi divat mondaná, teljességgel tartalmazzák.

A könyv persze mindezek ellenére kitűnő adatgazdagsága s ama fagyos humor következtében, mely senkit, még Julien Bendat sem kiméli.

Ismeretes, hogy a *Trahison des Clercs* szerzője miy makacsul védi azt az elvet, hogy az értelmiségi csak az örök értékek tiszteletét tartsa szem előtt, ennek szellemében ítélje meg az időszerűt, anélkül, hogy nemzeti-, osztály- vagy párt-érdekét vagy az emberi szenvedélyeket figyelembe venné. Az intellektüel a tiszta értelem hőse legyen. Julien